

1812 - אוברטורה חגיגית

מאת פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי

על המלחין

פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי (1840-1893) נולד בעיירה קטנה בשם ווטינסק בה עבד אביו כמהנדס מכרות. בהיותו בן עשר, עברה משפחתו להתגורר בסט. פטרסבורג. את לימודיו האוניברסיטאיים עשה צ'ייקובסקי בבית-הספר למשפטים. משסיים את לימודיו בהיותו בן תשע-

עשרה שנים, החל לעבוד כפקיד ממשלתי. עקב משיכתו הרבה למוסיקה, נרשם בגיל עשרים ואחת ללימודים בקונסרבטוריון של סט. פטרסבורג, ושנה לאחר מכן אף התפטר מעבודתו הפקידותית והחליט להתמסר למוסיקה.

הצטיינותו בתחום המוסיקה הייתה כה בולטת, שעם סיום לימודיו בקונסרבטוריון התמנה כמורה להרמוניה בקונסרבטוריון של מוסקבה, משרה בה התמיד שנים-עשרה שנה. כפיצוי על ההתחלה המאוחרת בקריירה המוסיקלית שלו, היה קצב ההלחנה שלו מהיר ביותר, וכתיבתו הקיפה ז'אנרים שונים כמו הסימפוניה, האופרה והפואמה הסימפונית. יצירתו התזמורתית הגדולה הראשונה, "רומיאו ויוליה", הולחנה כשהיה בן שלושים.

השנה 1877 היוותה מפנה דרמטי בחייו של צ'ייקובסקי. הוא נישא לתלמידתו, דבר שנועד ככל הנראה לחפות על עובדץ היותו הומסקסואל; הנישואין התפרקו כשבועיים לאחר החתונה, כאשר ניסה להתאבד במימיו הקפואים של הנהר במוסקבה.

באותה שנה, רכש צ'ייקובסקי את אמונה של אלמנה עשירה בשם נדז'נה פון מאק, שהפכה לפטרוניתו, דאגה לכלכלתו, ואיפשרה לו להתמסר באופן בלעדי להלחנה. מדאם פון מאק היתנתה את תמיכתה בו בכך שהקשר ביניהם יהיה קשר מכתבים בלבד. למרות שלא התראו מעולם, נרקמו בין השניים יחסי ידידות עמוקים. במכתביו, הרבה צ'ייקובסקי לשתף את פטרוניתו בחוויותיו העמוקות בעת כתיבת יצירותיו. התמיכה הכספית של

מדאם פון מאק וקשר המכתבים ביניהם נמשכו ארבע-עשרה שנה עד שהופסקו באופן פתאומי ללא כל הסבר מצידה. עובדה זו העכירה את רוחו של האמן.

בשנים שלאחר מכן הרבה צייקובסקי להופיע ברחבי אירופה כמנצח על יצירותיו, ובשנת 1891 אף הוזמן להופיע בארצות-הברית בערים ניו-יורק, ושינגטון ופילדלפיה.

למרות שנחל הצלחה, הוא לא קנה לעצמו שלוה.

בשנת 1893, ניצח צייקובסקי על קונצרט הבכורה של יצירתו האחרונה - הסימפוניה השישית ("הפאתטית"). פרקה האחרון של היצירה, פרק איטי המבטא ייאוש, מצטייר בדיעבד כתחושה מוקדמת של המלחין את קיצו הקרב. ואמנם, הוא נפטר ימים ספורים לאחר הבכורה, כשהוא בן חמישים ושלוש שנים.

צייקובסקי החשיב את עצמו כמלחין רוסי, אבל היו בסגנונו גם יסודות של מוסיקה צרפתית, איטלקית וגרמנית. השפעות אלו הפכו את יצירותיו למערביות ולאוניברסליות יותר בהשוואה ליצירותיהם של מלחינים רוסיים אחרים, כגון רימסקי-קורסקוב או מוסורגסקי. הוא יצר סינתזה בין יסודות לאומיים ליסודות אוניברסליים תוך עיצוב שפה סגנונית, סובייקטיבית ומלאת רגש. הנימה המלנכולית הפכה למאפיין בולט ברבות מיצירותיו.

על היצירה

האוברטורה 1812 חוברה ב-1880 על-פי הזמנת הפסנתרן ניקולאי רובינשטיין, לרגל פתיחת התערוכה לאמנות ותעשייה במוסקבה שעתידה הייתה להתקיים ב-1882.

צייקובסקי הקדיש את היצירה לקתדרלה של מוסקבה, אשר נבנתה כמצבת זכרון למלחמה נגד צרפת ומפלתו של נפוליאון ברוסיה בשנת 1812. מאורע היסטורי זה שימש כרעיון תכניתי חוץ-מוסיקלי לאוברטורה.

צייקובסקי נתכוון לכך שיצירתו תנוגן תחת כיפת השמיים, בהעצמת מצלולים מקוריים ומרשימים; ואכן, ב-20 לאוגוסט 1882, בוצעה הבכורה לתזמורת גדולת-ממדים ולקבוצה נרחבת של כלי-הקשה אשר כללו בתוכה

גם תותחים, אשר במהלך היצירה הרעידו מדי פעם את החלל האקוסטי והותירו רושם עמוק בקרב קהל המאזינים.

הרקע ההיסטורי לרעיון התכניתי

ב-7 לספטמבר 1812, צבאו האדיר של נפוליאון התקרב אל שערי מוסקבה דרך העיר בורודינו, שם התחולל קרב קשה עם הכוחות הרוסיים. עם נסיגתו של הצבא הרוסי אל מעבר למוסקבה, החלו הצרפתים את מהלך הפלישה אל העיר; אך הפתעתם של מפקדי הצבא הצרפתי הייתה גדולה בראותם את העיר עולה בלהבות: בדיעבד נודע כי היתה זו יוזמתם של פטרויטים רוסיים קיצוניים, אשר סירבו להיכנע ו"להעניק" לפולשים את עירם "על מגש של כסף".

כידוע, פלישת נפוליאון לא החזיקה מעמד; הפעם לא בגין טיב כוחם של הלוחמים הרוסיים ולא בשל אסטרטגיות כושלות, כי אם בשל כוחו של הטבע: החורף הרוסי הקשה והאכזר הכניע את רוחם ואם גופם של הצרפתים.

כוחות נפוליאון נסוגו ממוסקבה וסביבותיה ב-19 באוקטובר 1812.

נקל לזהות את רוח הלאומיות של המאה ה-19 ביצירה זו. צ'ייקובסקי זיהה את עצמו כאמן המוצא את השראתו במורשת עמו ובנוף הלאומי והתרבותי. וכך כותב הוא לפטרוניו, מדאם פון מאק:

"מפתיע כיצד נוף מולדתי נוגע ללבי עת מתהלך אני בשדות וביערות הכפר בלילות הקיץ. נראה כאילו כל כולי מתעטף בגל של חום ואהבה אל הטבע, אל מתיקות האוויר הנשפכת מן הנחל הזורם, מן היער ומן הכנסייה הצנועה שבכפר; נוף רוסי צנוע ודל, נוף המשכר את כל חושי".

על מאפייניה המוסיקליים של היצירה וזיקתם אל הרעיון התכניתי

קרב בורודינו מתואר באוברטורה 1812 בצורה ריאליסטית ביותר. במאבק זה, ניתן לזהות את המחנות היריבים על פי שיבוצם של חומרים מוסיקליים עממיים (הימנונים ומארשים) המזוהים עם כל אחד משני הלאומים.

צ'ייקובסקי אפיין את כוחות נפוליאון בשיבוץ ההמנון הצרפתי, בסגנון מארש, ה-"Marseillaise", ואת כוחות הצאר באימוץ ההמנון האוקראיני שחובר על-ידי אלקסיס לבוב ב-1833.

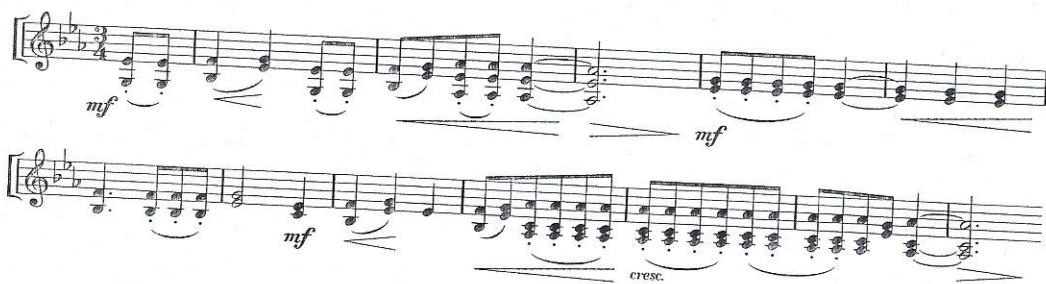
סביב ההמנון הצרפתי שרטט בקפדנות מהלכים דינמיים ומרקמיים הממחישים את התקרבות חיל הפרשים הצרפתי - ובהמשך, את נסיגתו.

הכללתם של שני ההמנונים ביצירה סימפונית זו, הותירה רושם עמוק בקרב קהל המאזינים אשר עקבו אחר ההתרחשות המוסיקלית-תכניתית ללא קשיים בשל הזיהוי המיידי של החומרים העממיים, ה"משרטטים" בצלילים את רגעי הקרב, את מגמת הפוגות או הנצחון של המחנות היריבים.

מבנה היצירה הינו צורת הסונטה עם מבוא וקודה.

1. מבוא - לארגו:

הפתיחה הכוראלית במי במול מז'ור, מנוגנת בידי הוויולות והצ'לי, הינה איטית, סטטית וכהה, מנוגנת בצליל חרישי רווי תחושת התעלות וקדושה, מלודיה דתית דקלמטורית-גרגוריאנית במשקל שנדמה כחופשי שהיות על צליל ממושך, הפסקות, מרווחים קטנים.

אוירת ה"מתח" שהיא משרה לקראת הבאות - קרי, לקראת "התפרצות הקרב" - מושגת בשל המרקם ההומוריתמי המתפתח באופן מדורג בכלי הקשת הנמוכים, בציר דינמי מדוקדק עד להגברת העוצמה

בהמשך מתערבת קבוצת כלי-הנשיפה מעץ במעין דו-שיח, המביא להתפרצות עזה וחטופה של התזמורת בכלי הקשת, המובילה למלודיה שקטה ולירית באבוב, "השר ומתייפח" באופן מאוד הבעתי, ועוברת אל החליל וכלי הקשת.

התחושה הלירית והנוגה קמעה הינה רגעית; ממלודיית האבוב מתפצל מוטיב קצר, ואיתו גוברת התנועתיות והסערה. המלודיה לובשת ווריאנט נוסף בקו מתאר קעור, אותו מנגנים בזה ארץ זה הבסון, הקרנות והחוצצרות, והמערבולת המצלולית מתעצמת בעוד התזמורת כולה מוסיפה כוח ועוצמה.

אלמנט תמאטי שלישי, באופי מותח, מושמע בידי הבסונים וכלי הקשת הנמוכים, בווריאנט נוסף, מתון, בכיוון יורד וללא ליווי.

את המעבר מן המבוא אל התצוגה מציג התוף הצבאי, ואחריו נושא "הפרשים" באופי תרועתי, בכלי הנשיפה ממתכת. כלי הקשת מלווים במלודיה נגדית רחבה.

2. תצוגה - טמפו אלגרו

התצוגה נפתחת בנושא "הקרב" בכלי הקשת. זהו נושא סוער ופראי ביותר, ממושך, המתחיל בכיוון יורד, ולאחר הדגשות ריתמיות סינקופיות ומעברים מהירים וחסופים עולה בכמה תנופות מהירות:

The first system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. Both staves are marked with a forte (f) dynamic. The music is in a minor key and features a complex rhythmic pattern with many sixteenth and thirty-second notes. The melody in the upper voice is highly rhythmic and expressive, while the bass line provides a strong harmonic and rhythmic foundation.

הנושא חוזר, מתפצל ומתקצר לריצות מהירות הרודפות זו את זו בסערה. מתוך המרקם הדינמי והפעיל הזה בוקעת אחר-כך תרועת ההמנון הצרפתי ("Le Marseillaise"), המוצג לראשונה ב"שברירי" הפסוק הראשון בקרנות והשלמת חלקה הראשון של מנגינת ההמנון בחצוצרות בעוצמה מתגברת.

The second system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. Both staves are marked with a marcato (f marcato) dynamic. The music is in a minor key and features a complex rhythmic pattern with many sixteenth and thirty-second notes. The melody in the upper voice is highly rhythmic and expressive, while the bass line provides a strong harmonic and rhythmic foundation.

Snare Drum
pp

This system contains three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef. The middle staff is a Snare Drum part with a dynamic marking of *pp* (pianissimo). The bottom staff is a piano accompaniment consisting of two staves (treble and bass clefs) with complex rhythmic patterns and arpeggiated chords.

p

This system continues the piano accompaniment from the first system, consisting of two staves (treble and bass clefs). It features intricate rhythmic patterns and arpeggiated chords. A dynamic marking of *p* (piano) is present in the middle of the system.

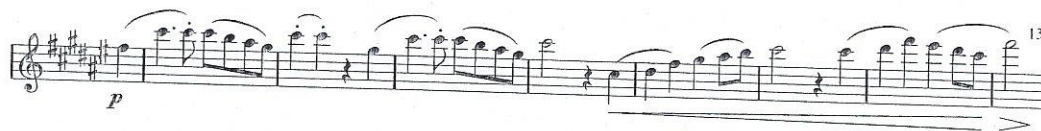
ה"קרב" המוסיקלי בין המוטיב מן הנושא הרוסי לבין הפסוק של המרסלייז נמשך: נפוליאון וצבאו מסומלים בכלי הנשיפה השונים ממתכת, החוזרים על כל הפסוק או על חלקו, כל אחד בתורו. כך ממחיש המלחין את תחושת התקרבות ה"אויב". לקראת סיומה של החטיבה הזו מצטרפים כלי הנשיפה ל"חזית מלוכדת", כשהנוף המצלולי מתרחב בהתרחשות עצמאית של כלי הקשת, המשלימות את התרועות בתבניות עולות ויורדות.

fff

This system features a piano accompaniment with a dynamic marking of *fff* (fortississimo). It consists of two staves (treble and bass clefs) with dense, complex rhythmic patterns and arpeggiated chords.

This system continues the piano accompaniment from the third system, consisting of two staves (treble and bass clefs) with complex rhythmic patterns and arpeggiated chords.

בשקט, בזרימה רחבה, לירית ושירתית מאוד, נשמע נושא מלודי עשיר בפה דיאז מאז'ור, על ידי הכינורות והויולות. הוא נפתח בקווינטה עולה ויורדת בהדרגה תוך שרטוט של הגדים גליים על פני הופעתו.

הנושא מלווה במרקם כורלי בצלילים ממושכים ושקטים של כלי הנשיפה מעץ ובשליש. אופיו הלירי, קו המתאר הקשתי, הארטיקולציה בלגטו וכן העוצמה השקטה משרים תחושה של "תקווה".

התזמור של נושא "התקווה" מועשר בכניסות פוגטו. כשהוא דועך בהדרגה - מופיע נושא דמוי מחול-עם אוקראיני, במי במול מינור, מנוגן בידי החליל והקרן האנגלית, בליווי מונוטוני של כלי הקשת ונקישות תוף עדינות.

הנושא הזה הולך ודועך בהדרגה, יורד לכלים נמוכים ונעשה חרישי ביותר.

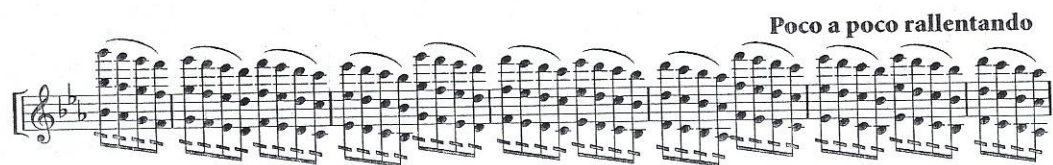
3. פיתוח

כלי הקשת פותחים, עדיין בצלילים חרישיים, בווריאנט של נושא "הקרב". הטרומבונים, ואחריהם הקרנות, הבסונים והאבובים, מסתערים בכוח בכניסות פוגטו, בווריאנט של נושא "המרסלייז". מהומת הקרב הקשה מתוארת בשברירים שונים ורבים, בחלקם לקוחים מן הנושאים הנ"ל. ביניהם מוטיב של קפיצות מלודיות גדולות המתפרש וממשיך בכיוון כללי עולה; מוטיב של שלושה צלילים סולמיים עולים, מוטיבים ריתמיים נמרצים ועוד. כלי הקשת מתמידים בריצותיהם, בעוד כלי הנשיפה מנגנים תוך קיטועים והפסקות. לעוצמה החזקה במיוחד תורמים כלי ההקשה, ביניהם תופי-הדוד ורעמי המצילתיים. המרקם עשיר ומסובך בניגודים.

בהמשך מופיע נושא "הקרב" במלואו, מנוגן בחליל ובאבוב, בוקע מתוך "מהומת הקרב", ואחריו שוב מוטיב המרסלייז. חטיבת הפיתוח מסתיימת בצמצום המרקם, החלשת העוצמה, וירידתו לצלילים נמוכים.

4. מחזר (רפריזה)

החטיבה נפתחת עם הופעת הנושא השירתי הרחב, נושא "התקווה", בליווי מרקם כורלי שקט, כקודם, ובתזכורות מן המחול האוקראיני העממי. המוטיב מנושא הריקוד עובר ויורד מן הכינורות אל הוויולות והצ'לים, אחר-כך מתעמת עם מוטיב המרסלייז תוך השתנות (מטמורפזה) למוטיב נושא הקרב. העוצמה גוברת כאשר המרקם מתלכד לתנועה סוחפת של כל קבוצת הכלים באוניסונו ובמקצב כמעט אחיד. התזמורת כולה חוזרת עוד ועוד על מוטיב טטרקורדי יורד:

המפעם הולך ונעשה יותר ויותר איטי בעוד העוצמה גוברת בהדרגתיות.

5. קודה

חטיבת הקודה מציגה מחדש את הכוראל הפותח את האוברטורה, הפעם בעוצמה חזקה ביותר, בעיבוי המרקם עם כלי הקשה, פעמונים ותותחים. בין פסוקי הכוראל מנגנים כלי הנשיפה מעץ וכלי הקשת באוניסון, מהלכים סולמיים או טטרקורדיים עולים ויורדים. כך "נסגר המעגל" שנפתח באותו כוראל בראשית היצירה.

Strings and Woodwind

16

שיאים חדשים המתארים את "תחושת הנצחון" של הצבא הרוסי מועצמים עם ההופעה החוזרת של נושא "הפרשים". נושא זה חוזר ומתרחב עוד ועוד, ואז מנגנים הטרומבונים והקונטרבסים את תחילתו של ההמנון הרוסי, שחיבר אלקסיס לבוף בשנת 1833, כקנטוס פירמוס עשיר בהדרו, בעוד נושא "הפרשים" משמש לו כקונטרפונקט.

The first system of the musical score consists of two staves. The top staff is for Trombones, marked with a forte dynamic (*fff*). The bottom staff is for Canon, also marked with a forte dynamic (*fff*). The music is in 7/8 time and features complex rhythmic patterns with many beamed notes.

The second system of the musical score continues the two staves from the first system. The top staff (Trombones) and bottom staff (Canon) maintain the same complex rhythmic and melodic lines, with the forte dynamic (*fff*) indicated.